

УДК 37.013.42

В. В. Костіна

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЗАДАПТАЦІЇ УЧНІВ ІЗ СІМЕЙ
ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ІЗ ЗОНИ АТО**

Негативним соціальним наслідком будь-яких військових конфліктів є вимушене переміщення великих груп людей, яке супроводжують порушення їхніх прав, втрата можливостей вести усталений спосіб життя, розповсюдження суспільної напруженості та соціального розшарування сімей, невірноваженість психоемоційних стосунків, що призводять до розвитку дезадаптації та появи соціально-незахищених верств населення, які самостійно не в змозі вирішувати низку важливих проблем. У зв'язку з загостренням військового конфлікту на Сході України на законодавчому рівні прийнято низку важливих нормативних документів: Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», Комплексна державна програма підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції (АТО) в інші регіони України, на період до 2017 року та ін., для виконання яких державою визначено такі важливі завдання та відповідні соціальні заходи [1, с. 1]: соціальний захист і соціальна допомога членам сімей переселених громадян (здійснення превентивних заходів з метою запобігання погіршенню фізичного та психічного здоров'я переселених громадян; активізація роботи центрів соціальних служб (із залученням громадських та волонтерських організацій) з надання психологічної, соціально-медичної та соціально-педагогічної допомоги); створення умов і вироблення механізму забезпечення соціальної адаптації переселених громадян (організація та проведення культурно-мистецьких та національно-патріотичних заходів для переселених громадян шляхом формування національно-патріотичної свідомості дітей та молоді, громадянського обов'язку, духовного та творчого розвитку, соціокультурної інтеграції). У зв'язку з актуальними проблемами виникла необхідність негайних дій освітніх установ, психологічних служб тощо з їхнього подолання. Але, враховуючи відсутність досвіду у вирішенні подібного роду проблем, українське суспільство опинилося не повністю готовим до даної ситуації. Особливої турботи у зв'язку з вищезначеним потребують діти та молодь із сімей, які стали вимушеними переселенцями,

Аналіз соціально-педагогічної системи, в якій відбувається процес адаптації учнів із сімей переселенців із зони АТО дозволив виокремити такі суперечності: між постійно зростаючими суспільними вимогами до використання специфічних дієвих засобів у роботі соціальних педагогів з учнями з числа сімей переселенців із зони АТО і їх недостатньою розробленістю; між необхідністю застосування комплексного професійного впливу різних фахівців соціальної сфери у процесі здійснення профілактичної діяльності з учнями із сімей переселенців із зони АТО та неготовністю фахівців закладів соціальної допомоги до здійснення цієї специфічної практичної діяльності; між необхідністю професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи з профілактики дезадаптації учнів із сімей переселенців із зони АТО та недостатнім науково-методичним забезпеченням цієї підготовки. Отже, відсутність комплексного й системного дослідження проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів із сімей переселенців із зони АТО, необхідність розв'язання визначених суперечностей зумовили вибір напряму дослідження – формуванні готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів із сімей вимушених переселенців із зони АТО.

Аналіз наукових досліджень з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з дезадаптованими учнями показав, що вивчено такі її аспекти: теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників (О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко, Г. Лактіонова, Л. Міщик, В. Поліщук, С. Харченко та ін.); теоретико-методичні основи загальної та спеціальної професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до означеного виду діяльності (С. Архипова, О. Білоліпцева, М. Васильєва, О. Лісовець, М. Лукашевич, М. Малькова, І. Фірсова, З. Фалинська, Р. Чубук та ін.); питання підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до профілактичної роботи з учнями з девіантною поведінкою (І. Козубовська, Г. Майборода, Р. Новгородський, В. Поліщук, О. Тютюнник, О. Чусова та ін.); формування професійної готовності майбутніх фахівців до роботи з профілактики жорстокого поводження з дітьми у сім'ї (І. Галатир, І. Манохіна, В. Приходько, Л. Шпальчак та ін.); підготовка майбутніх соціальних педагогів до превентивної діяльності у закладах освіти та виховання (О. Наконечна, Н. Синюк, М. Трухан, О. Чернишенко та ін.). Разом з тим, попри велику різноманітність дослідницьких праць, проблема професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів з сімей вимушених переселенців із зони АТО є недостатньо розробленою, що зумовило необхідність її вивчення.

Метою дослідження є визначення суті та особливостей професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики дезадаптації учнів із сімей вимушених переселенців із зони АТО.

Аналіз досліджень В.Теслюк показав, що автор визначає дезадаптацію як «відносно короткочасний ситуативний стан, що є наслідком дії нових, незвичайних подразників середовища, що змінилося і сигналізує про порушення рівноваги між психічною діяльністю і вимогами середовища, а також спонукає до переадаптації; складний психічний стан, що виражається в неадекватному реагуванні й поведінці особистості, обумовлених функціонуванням психіки на межі її регуляторних і компенсуючих можливостей» [2, с. 23]. Враховуючи вищезазначене, профілактику дезадаптації учнів визначаємо як попередження появи даного стану через усунення причин і умов, які можуть призвести до порушення рівноваги між вимогами середовища та адаптаційними можливостями школярів та зумовити їхнє перетворення на жертв процесу соціалізації і, як наслідки, виявлення ними відхиляючої поведінки, їхнє «випадіння» з під дії впливу соціальних інституцій (школи, позашкільних закладів тощо) та «попадання» під вплив «кримінального середовища».

Згідно з Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» переміщеною особою є «громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [3, с. 1]. Враховуючи вищезазначене об'єктом соціально-педагогічної діяльності з профілактики дезадаптації учнів з сімей вимушених переселенців із зони АТО є самі школярі, їхні батьки та мікросередовище соціальної інституції, в якій перебуває учень.

Аналіз досліджень З.Фалинської дозволяє визначити підготовку майбутніх соціальних педагогів як «процес формування фахівця нового типу, здатного швидко й адекватно реагувати на зміни, що відбуваються у суспільстві, компетентно вирішувати соціально-педагогічні проблеми в усіх типах та видах навчально-виховних установ і закладів соціальної роботи, на всіх рівнях управління» [4, с. 34]. Тоді – професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики дезадаптації учнів із сімей вимушених переселенців має забезпечувати володіння ними сукупністю соціально-педагогічних та психологічних прийомів і методів, які цілеспрямовано впливають на свідомість, поведінку і діяльність особистості школярів із сімей вимушених переселенців із зони АТО (на рівнях індивіда, мікросередовища учня, макросередовища учня) з метою їх активного пристосування до нових умов перебування.

Аналіз закордонного досвіду спрямованого на загальну адаптацію дітей-біженців та вимушених переселенців у нових школах показав, що [5, с. 536–538]: 1) існують спеціальні освітні програми, які містять компонент підготовки вчителів до роботи з зазначеним контингентом учнів, що дозволяє ознайомити їх зі специфічними характеристиками дітей-біженців й організувати підтримку учителів, які стають захисниками таких дітей; 2) ряд шкільних програм намагається уникнути медикалізації проблем дітей-біженців та появи потенційного клейма «схильний до дезадаптації»; 3) програми спрямовані на більш широкі аспекти соціального досвіду цих дітей та їх сімей, а не на окремі психопатологічні прояви та орієнтовані на три основних напрями роботи (адаптація школи до потреб дітей-біженців за допомогою професійного розвитку, поліпшення взаємин між школою та сім'єю і розвиток програм в класі або після школи, призначених для самих дітей). Дослідники аналізують можливості таких програм на прикладі Нідерландської шкільної програми профілактики Phagos, яка заснована на передумові, що «школа служить мостом для нового суспільства і дозволяє дітям-біженцям проектувати себе в майбутнє» [5, с. 538]. Програма Phagos здійснюється в початковій та середній школі та для кожного рівня розвитку має навчальний курс для вчителів, підтримуваний мультимедійними матеріалами, а також дві серії уроків у класі, присвячених спільному досвіду біженців та відтворення зв'язків у школі і в новому соціальному середовищі. Обидві програми початкової та середньої школи ґрунтуються на комбінованих вербальних і невербальних методах (наприклад, дає змогу створити приватну книгу, яка об'єднує уявлення сім'ї, власного дому та школи через картини, малюнки та розповіді, відновлюючи у дітей почуття довіри і безпеки).

Аналіз наукових досліджень та практики надання соціально-педагогічної та соціальної допомоги дозволив визначити такий алгоритм роботи фахівця з профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях: входження у контакт з учнем та його соціалізуючим оточенням; визначення проблем та труднощів його соціалізації; пошук ресурсів для вирішення його проблем; створення профілактичного соціально-виховуючого мікросередовища для учнів у межах певної соціальної інституції; забезпечення супроводження учнів, з метою недопущення їхньої дезадаптації; створення профілактичного соціально-виховуючого простору взаємодії з іншими соціальними інституціями; розвиток соціальної активності та ініціативи учнів, їхньої творчості у напрямі здійснення соціально-значущої діяльності. Використання фахівцями соціальної сфери у профілактичній діяльності з учнями у різних соціальних інституціях вищезазначеного алгоритму роботи та відповідних йому методів сприятиме підвищенню результативності їхньої роботи та зростанню рівня соціальної компетентності учнів, забезпечуватиме недопущення їхньої дезадаптації. Ознайомлення фахівців соціальної сфери з особливостями профілактики дезадаптації

учнів у системі соціальних інституцій забезпечуватиме підвищення їхньої професійної компетентності у зазначеному напрямі.

Як стверджують А. Акмалова та В. Капіцин, у соціальній роботі з мігрантами, зокрема й вимушеними переселенцями, виокремлюють три сфери життя людини, через які відбувається адаптація, пристосування переселенців: природно-антропологічна, агентно-професійна та духовно-культурна [6]. Враховуючи вікові та соціальні особливості учнів з сімей вимушених переселенців із зони АТО, найбільший потенціал у роботі соціальних педагогів та соціальних працівників з учнями з профілактики їхньої дезадаптації має саме остання (духовно-культурна), а в роботі з їхнім оточенням – агентно-професійна. Тому, вважаємо доцільним у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та працівників до профілактики дезадаптації учнів із сімей вимушених переселенців із зони АТО їхнє ознайомлення з можливостями використання етнокультурних засобів, як важливих чинників у духовно-культурному становленні учня: народного фольклору та народних традицій (виховання патріотизму та самосвідомості учнів, допомога батькам у вирішенні складних питань у вихованні дитини з застосування засобів етнокультурних традицій); народних ігор (виховання толерантності, співдружності, соціальної активності учнів); народної творчості (виховання доброзичливості, наполегливості, розкриття здібностей і талантів учнів у позанавчальній діяльності, а також формування навичок ведення здорового способу життя тощо). Для підвищення готовності майбутніх фахівців до здійснення соціалізуючого впливу на оточення учнів із сімей вимушених переселенців із зони АТО у процес професійної підготовки впроваджено питання, що дозволяють визначити суть та особливості соціальних проблем учнів із сімей вимушених переселенців, специфіки соціально-педагогічної та соціальної роботи з зазначеним контингентом у різних соціальних інституціях за допомогою збагачення змісту таких навчальних дисциплін: «Теоретико-методологічні основи соціально-педагогічної діяльності», «Технології соціально-педагогічної роботи», «Технології соціальної роботи за кордоном», «Менеджмент соціально-педагогічної роботи» та спецкурсів «Опіка та піклування», «Соціальне проектування», «Проектування соціально-виховуючого середовища дитячих та молодіжних організацій», під час яких майбутні фахівці засвоюють специфічні знання, формують практичні навички організації соціально-педагогічної та соціальної взаємодії у межах закладів партнерської мережі (Центрів соціальних служб для молоді, Центру дитячого розвитку для дітей переселенців із зони АТО «Простір дружній до дитини», Дитячого центру «Компас» благодійного фонду «Благо» тощо), а також розвивають особистісно-професійні якості, необхідні для роботи з вразливими контингентами.

Результати дослідно-експериментальної роботи дозволили виявити підвищення рівня когнітивної, практичної, особистісної та мотиваційної готовності майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до

профілактики дезадаптації учнів із сімей вимушених переселенців із зони АТО, що підтвердило ефективність розробленої системи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів та відповідного науково-методичного забезпечення.

Отже, узагальнення наукової літератури з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери показало, що це – складний, багаторівневий процес, який має включати мотиваційно-ціннісний, теоретичний практичний та особистісний складники, що реалізуються в навчальній (на лекційних, семінарських та практичних заняттях, навчальні практикуми та практики) та позанавчальній (волонтерські ініціативи та науково-дослідна діяльність тощо), що сприяють засвоєнню студентами навичок соціально-педагогічної діяльності з учнями із сімей вимушених переселенців із зони АТО, а також формування їхньої професійної компетенції.

На основі проведеного дослідження визначено такі особливості професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів із сімей вимушених переселенців із зони АТО: поєднання теоретичного компоненту професійної підготовки з практикою на базі закладів партнерської мережі, що надають допомогу дітям та молоді з сімей вимушених переселенців; формування специфічної готовності майбутніх фахівців для роботи з вразливими контингентами; використання у процесі професійної підготовки потенціалу етнокультурних традицій; розвиток у майбутніх фахівців соціальної активності за допомогою організації волонтерської діяльності у поєднанні зі здійсненням наукових досліджень.

Перспективним напрямом подальших досліджень є визначення умов для організації комплексної взаємодії ВНЗ, ЗНЗ, закладів позашкільної освіти та соціальних служб з профілактики дезадаптації учнів із сімей вимушених переселенців із зони АТО на рівні територіальної громади.

Список використаної літератури

1. Комплексна державна програма щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1094-2015-%D0%BF/page2>. **2. Теслюк В. М.** Технології соціально-педагогічної діяльності: термінологічний словник-довідник / В. М. Теслюк. – К.: НАКККіМ, 2011. – 145 с. **3. Закон України** «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 № 1706-VII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-vii>. **4. Фалинська З. З.** Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах / З. З. Фалинська: Дис... канд. пед. наук: 13.00.04 /

- Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2006. – 284 с.
- 5. Rousseau Cecile**, Guzder Jaswant School-Based Prevention Programs for Refugee Children // Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America. – №17. – 2008. – С. 533–549. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nps.uqam.ca/upload/files/prevention/rousseau.pdf>.
- 6. Акмалова А. А.** Социальная работа с мигрантами и беженцами. / А. А. Акмалова, В. М. Капицын. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 220 с.

Костіна В. В. Особливості професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів із сімей вимушених переселенців із зони АТО

У статті на основі аналізу наукової літератури розкрито суть та особливостями професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів із сімей вимушених переселенців із зони АТО. Визначено алгоритм та специфіку роботи фахівців соціальної сфери з вразливими контингентами, уточнено суть поняття «професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів», виокремлено сучасні підходи до надання допомоги вимушеним переселенцям. Охарактеризовано загальні засади профілактичної роботи з учнями з сімей вимушених переселенців із зони АТО. Представлено основні компоненти змісту професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів із сімей вимушених переселенців із зони АТО та якісні результати експерименту з її впровадження.

Ключові слова: професійна підготовка, соціальний педагог, соціальний працівник, профілактика дезадаптації, вимушені переселенці.

Костина В. В. Особенности профессиональной подготовки будущих социальных педагогов и социальных работников к профилактике дезадаптации учащихся из семей вынужденных переселенцев из зоны АТО

В статье на основе анализа научной литературы раскрыта сущность и особенности профессиональной подготовки будущих социальных педагогов и социальных работников к профилактике дезадаптации учащихся из семей вынужденных переселенцев из зоны АТО. Определен алгоритм и специфика работы специалистов социальной сферы с уязвимыми контингентами, уточнена сущность понятия «профессиональная подготовка будущих социальных педагогов и социальных работников к профилактике дезадаптации учащихся», выделены современные подходы к оказанию помощи вынужденным переселенцам. Охарактеризованы общие принципы профилактической работы с учащимися из семей вынужденных переселенцев из зоны АТО. Представлены основные компоненты содержания профессиональной подготовки будущих социальных педагогов и социальных работников к профилактике дезадаптации учащихся из семей

вынужденных переселенцев из зоны АТО и качественные результаты эксперимента по ее внедрению.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, социальный педагог, социальный работник, профилактика дезадаптации, вынужденные переселенцы.

Kostina V. Peculiarities of Professional Training of Future Social Pedagogues and Social Workers for the Prevention of Maladjustment of Pupils From Families of Forced Migrants from the ATO Zone

In the article, based on the analysis of normative documents, there have been identified the main tasks and relevant social activities that will facilitate the implementation of the state program for children and youth from families of forced migrants from anti-terrorist operation zone in the east of Ukraine (ATO). The analysis and generalization of scientific literature on the research problem made it possible to determine the essence and peculiarities of the professional training of future social pedagogues and social workers for the prevention of maladjustment of pupils from families of forced migrants from ATO zone. The notions "prevention of students' maladjustment", "professional training of future social pedagogues and social workers for the prevention of maladjustment of pupils from families of forced migrants from ATO zone" have been clarified. The algorithm and the specifics of the work of specialists in the social sphere with vulnerable contingents are singled out, modern approaches to rendering assistance to forced migrants are analyzed. The general requirements for the implementation of preventive work with pupils from families of forced migrants from the ATO zone are characterized. Presented are the main components of the content of professional training of future social pedagogues and social workers for the prevention of disadaptation of pupils from families of forced migrants from the ATO zone, the qualitative results of the experiment for its implementation, as well as the prospects for further scientific work in the research direction.

Key words: Professional training, social pedagogue, social worker, prevention of maladjustment, forced migrants.

Стаття надійшла до редакції 22.05.2017 р.

Прийнято до друку 27.06.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Ваховський Л. Ц.

УДК 37.012.45

Н. П. Краснова

**ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТУ ЯК АГЕНТА ПОЛІТИЧНОЇ
СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

На сучасному етапі розвитку України проблема політичної соціалізації молоді є однією з найактуальніших. Велика кількість досліджень присвячена розгляду даної проблеми з політологічної точки